

ІНДИКАТИВНІ РІВНІ ВИМІРЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТАКСОНІВ

Економічний розвиток будь-якої держави чи групи держав визначається певними макроекономічними показниками, що мають вирішальне значення для інвестора, а в подальшому — і для життєвого рівня населення. Наприкінці ХХ ст. найвагомішими при економічному аналізі регіонів стали вважатися такі індикатори: реальний ВВП, ВНП, обсяг інвестицій, обсяг експорту та імпорту, рівень безробіття, структура ВВП та інші показники, які нерідко зіставляють з кількістю населення. Попарний чи сукупний їх аналіз дає можливість провести класифікацію країн, визначити рівень їх розвитку та віднести до певного типу мегарегіонів. Глибший аналіз означених показників виявив, що вони не є в достатній мірі інформативними. Через це з'явилися нові, що відкривають систему синтетичних індикаторів. До них належать MEW — індикатор економічного добробуту та ISEW — індекс стійкого економічного добробуту та інші, менш апробовані.

Країна може мати досить велику територію і через це перелічені макроекономічні показники далеко не завжди характеризують той рівень економічних процесів, що йде в центрі чи на периферії країни. Уперше над цим замислились у США, коли порівнювали рівень розвитку окремих штатів. Унаслідок цього в регіональній статистиці з'явився новий показник GSP (валовий штатівський продукт), який почали перекладати на російську як валовий регіональний продукт (ВРП). У світовій практиці він є найінформативнішим при проведенні внутрішніх досліджень. Його перевага полягає в тому, що ВРП швидко трансформується і зіставляється з номінальним чи реальним ВВП країни.

Проблема регіональної таксономізації є досить складною в методологічному плані, адже вона не має чітких обмежень щодо існування первинного (базового) таксону, який можна було б ідентифікувати як просту локалізовану системну одиницю. Через це ми вважаємо, що таксоном є місцеве регіональне утворення, що допускає ієрархію більш високого рівня, а на нижчому перестав носити системний характер та розбивається на саморегульовані локальні утворення з низьким ступенем інтеграційної єдності. Таким низовим таксоном в Україні може бути адміністративний район, який утворює низову господарську одиницю, що відповідає згадуваним умовам.

З огляду на особливості проведення міжнародних досліджень та порівнянь нам здається доцільним визнати низовим таксоном обласний господарський комплекс. Перевагами, що свідчать на користь такої концепції регіоналізації, є:

1. Наявність новітніх інтеграційних формувань, що об'єднують кілька районів (єврорегіони, кластери, вільні економічні зони тощо).

2. Регіональна статистика дає можливість аналізувати деякі макроекономічні показники як на регіональному, так і на державному рівнях. Існує певна можливість міжнародних порівнянь.

3. Обласний (воєводський) та інші рівні дають змогу досліджувати прикордонну динаміку через подібний принцип адміністративної регіоналізації.

4. Високий рівень міжнародних зіставлень пропонованих таксонів уможливує чітке визначення напрямів швидкої і повільної трансформації макро- та мегарегіонів.

Проблема регіональних характеристик є досить складною при проведенні комплексних досліджень, а через це нерідко виділяють блоки аналітичних характеристик регіону, що до певної міри полегшує отримання кінцевих результатів. Автор «шокової терапії» в Польщі Лешек Бальцерович виділив чотири детермінанти темпу розвитку, які можна, на нашу думку, зіставити з внутрішніми та зовнішніми регіональними дослідженнями, тобто вивченням ієрархічних таксонів:

«1. Стартовий рівень розвитку (вимірювальний, скажімо, доходом на душу населення), тобто рівень, що існував на момент, від якого ми починаємо відлік темпу розвитку.

2. Людський капітал, тобто рівень освіченості.

3. Внутрішні умови господарювання, тобто економічний устрій.

4. Зовнішні умови господарювання» [2, с.44].

При з'ясуванні регіональних показників неабияке значення має методологічне визначення простору, що досліджується. Професор Рустамжон Абдулаєв (Санкт-Петербург, Росія) вважає: «Економічний простір об'єктивно існує і утворюється інтелектуальним вектором ідей людини, а економічні величини є проекцією чи складовою вектора інтелектуального продукту людини: ідей, відкриттів, винаходів» [1, с. 6]. Ця ідея є слушною як філософська концепція в економіці, однак, як нам здається, доцільнішими на регіональному рівні мають бути прагматичні розрахунки.

Представник Стокгольмської школи економіки Fredrik Sjöholm вважає, що регіональні характеристики напряму пов'язані з інвес-

тиціями, а тому ефективність досліджень слід ототожнювати з інвестиційним впливом на внутрішні регіони. Великого значення він надає також промисловій спеціалізації [5, с.559].

У постсоціалістичних країнах Європи далеко не завжди можна застосовувати методики регіональних порівнянь, що є прийнятними в країнах з ринковою економікою. Причина означених обмежень криється в тому, що в державах Східної та Центральної Європи ще збереглися елементи командної економіки, а регіональна статистика не є прозорою в повному розумінні цього слова. Прикладом адаптованих методик може слугувати Luxembourg Income Study (LIS), тобто люксембурзька методика вивчення доходу. Вперше вона була використана в країнах Центральної Європи (Чехія, Польща, Угорщина) на початку 90-х років ХХ ст. Її застосування було пов'язане з дослідженням еквівалентного (скоректованого) доходу місцевих домогосподарств. У загальному вигляді формула для визначення еквівалентного доходу (EI), являє собою співвідношення отриманого чистого доходу (DPI) та розміру сім'ї (S), збільшеної на експоненту (E), що характерна для певної економічної шкали [6, с.244].

$$EI = \frac{DPI}{S^E}.$$

Дослідження, які провели автори заявленої методики, має як економічний, так і соціальний напрям, який дав змогу їм простежити динаміку розвитку домогосподарств та погрупувати їх за рівнем еквівалентного доходу на члена сім'ї.

Регіональні процеси, що йдуть у країнах ЦСЄ, є непротиставними з точки зору швидкої трансформації структури тих регіональних моделей, що виявилися неспроможними до адаптації в жорстких ринкових умовах. Ці регіони нерідко називають депресивними. Рівень економічного розвитку в них швидко знижується. Зростає банкрутство місцевих підприємств і як наслідок — швидкими темпами зростає рівень безробіття, основний індикатор депресивності певних територій. Кінцевим результатом вищезазначених проблем може бути активний відтік населення в інші регіони. У постіндустріальних країнах цей процес був характерним для регіонів, що орієнтувалися на базові галузі. Прикладом може бути регіонально-галузева динаміка чорної металургії США. Протягом останніх двадцяти років відбувалася територіальна трансформація металургійного комплексу цієї країни з Аппалачського району та Великого Піттсбургу на північний схід Атлантичного узбе-

режжя. Аналогічний варіант мали невеликі шахтарські селища та міста Центральної Англії. У Росії типовим прикладом є міста-примари в Західному Сибіру.

Дослідження Inotai Andras (Угорщина) дали змогу визначити депресивні зони і в Центральній Європі. Ними виявилися Південна Польща, Північна Чехія, Східна Словаччина та Північно-Східна Угорщина [4, с.42]. З точки зору індикативності депресивних та активних зон варто користуватися не тільки, а інколи і не стільки поверхневими порівняннями, скільки чітким визначенням того, що являють собою ці формування. Для цього варто сказати, що під депресивним регіоном ми розуміємо таку територію, на якій відбувається істотне зменшення рівня виробництва ВРП (GSP) порівняно з базовим роком, і це зменшення не пов'язано з тимчасовою кон'юнктурою на певні види продукції, що є спеціалізованими для цього формування. Під активним регіоном ми розуміємо такі території, які мають стійку тенденцію до зростання ВРП і порівняно з іншими формуваннями ці темпи означеного показника є вищими.

Б. Лавровський з Німецького інституту економічних досліджень (Берлін) пропонує вважати ці диспропорції, що спостерігаються в кожній країні, асиметричними чи дисгармонійними. Проведене ним дослідження щодо Росії виявило досить багато елементів економічної асиметрії регіонів. Нам здається доцільним використання методів математичної статистики, що пропонує автор для регіональних порівнянь насамперед для застосування коефіцієнта варіації в році i ($K_{\text{вар.}}^i$) [3, с.43]. У загальному вигляді він розраховується за формулою:

$$K_{\text{вар.}}^i = \frac{1}{\lambda^i} \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{e=1}^N (\lambda_e^i - \lambda^i)^2},$$

де λ^i — середнє значення показника по країні на душу населення в році i , λ_e^i — значення показника в регіоні e на душу населення в році i , N — кількість регіонів.

Якщо метою дослідження є тільки динаміка коефіцієнта варіації, що вказується у відсотках (чи частках одиниці), то в практичних розрахунках $1/N$ можна виключити.

При проведенні експертизи внутрішніх і зовнішніх регіонів доцільно було б використовувати ті показники, що є зіставними на двох рівнях. З огляду на це ми пропонуємо такий параметральний план дослідження. Він складається з блоків, які дають змогу порівнювати внутрішні та зовнішні регіони країн світу.

I. Основні макроекономічні показники:

1. Обсяг ВВП (реального) та ВВП на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності валют.
2. Експертна оцінка «тіньового» ВВП на душу населення та скоректований показник реального ВВП.
3. Структура ВВП країни.
4. Фактичний валютний курс.
5. Індекс оптових цін виробництва.
6. Індекс споживчих цін.
7. Сальдо зовнішньої торгівлі та географічна структура експортно-імпортних зв'язків.

II. Людський капітал та його динаміка:

1. Кількість населення та рівень освіти.
2. Статеві-вікові особливості населення.
3. Міграційні процеси, що йдуть у регіоні.
4. Динаміка відтворювальних процесів.

III. Фінансово-бюджетний блок:

1. Питома вага податкових відрахувань до бюджету та позабюджетних фондів.
2. Частка податку на прибуток у валовому прибутку.
3. Норма амортизації.
4. Доходи та видатки місцевих бюджетів.

IV. Універсальний блок:

1. Комплексні оцінки інвестиційної привабливості регіону.
2. Структура державних та місцевих інвестицій.
3. Структура та динаміка іноземних інвестицій.

V. Виробничий блок:

1. Валовий регіональний продукт (ВРП) та його похідні (ВРП на душу населення чи на площу економічно активних територій).
2. Валова продукція промисловості та сільського господарства в галузевому розрізі.
3. Обсяг і динаміка послуг (виробничих).

VI. Соціальний блок:

1. Рівень безробіття та його динаміка.
2. Рівень доходів населення.
3. Структура витрат населення.
4. Обов'язкові платежі та добровільні внески.
5. Трансфертні платежі.
6. Обсяг платних послуг для населення.
7. Товарообіг роздрібною торгівлі.

Пропоновані вище показники мають вирішальне значення при дослідженні не тільки інвестиційної привабливості регіону, а й

при прогнозуванні динаміки територіальних формувань. При такому підході особливо зростає питома вага синтетичних показників, що об'єднують кілька основних параметрів в єдине ціле. Деякі з них уже були розглянуті в цій статті, а тому ми вважаємо за доцільне сформувати додатковий блок, що складається з комплексних показників, які застосовуються в регіональній статистиці постсоціалістичних країн.

1. ВРП на душу населення.
2. Регіональна асиметрія.
3. Питома вага регіону в загальному обсязі інвестицій.
4. Рівень безробіття відносно економічно активного населення.
5. Комплексна оцінка соціальних параметрів (за бальною шкалою).
6. Індекс забезпечення комунікаціями.
7. Фінансова забезпеченість регіону (доходи на душу населення). Державна (федеральна) допомога.

Потребують також розроблення та обґрунтування й такі комплексні показники, як регіональна ємкість інвестицій, фактична завантаженість виробництва, інвестиційний, інтеграційний потенціали та зовнішньоекономічний динамізм території.

Таким чином, основні проблеми параметральних досліджень регіональних моделей постсоціалістичних країн Європи можна погрупувати на такі складові:

1. Використання трансформаційних макроекономічних показників є важливим, але далеко не завжди інформативним на мікрота мезорівні.
2. У регіональній статистиці варто використовувати моделі, які є зіставними з основними макроекономічними показниками і досить легко трансформуються в них.
3. Потребує подальшого розроблення та вдосконалення система синтетичних показників, яка має використовуватись у порівняльних дослідженнях регіонів.
4. Пропонований у цій роботі блоково-індикативний підхід може стати аналоговою основою при дослідженні регіональних міжнародних та внутрішніх імітаційних моделей.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абдулаєв Р.* Интеллектуальный мир, модель экономического пространства и законы идеальной экономики. — СПб.: СПб УЭФ, 1995. — 176 с.

2. *Бальцерович Л.* Свобода і розвиток. Економія вільного ринку. — Л., 2000. — 332 с.
3. *Лавровський Б.* Измерение региональной асимметрии на примере России // Вопросы экономики. — 1999. — № 3. — С. 42—52.
4. *Inotai A.* Correlations between European Integration and Sub-regional Cooperation. Theoretical Background // Experience and Policy Impacts // Institute for world Economic Working Papers. — 1997. — №84. — P.42—43.
5. *Sjöholm F.* Productivity Growth in Indonesia: The Role of Regional Characteristics and Direct Foreign Investment // Economic Development and Cultural Change. — 1999. — April. — Vol. 3 (47).
6. *Torrey B.B., Smeeding M.T., Bailey D.* Income Transition in Central European Households // Economic Development and Cultural Change. — 1999. — January. — Vol. 2 (47). — P. 237—247.

Б. М. БОРИСЕНКО, здобувач

ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЕКСПОРТНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

В умовах посиленої інтеграції економіки України у світову економічну систему, питання впливу рахунку операцій на платіжний баланс набуває все більшої ваги. Інформаційною базою дослідження було обрано дані Національного банку України [1].

Найсуттєвіший вплив на структуру платіжного балансу України має баланс експорту та імпорту, а найважливішим з останніх є експорт товарів та послуг, який рік за роком змінює структуру національної економіки, за рахунок частки експорту у виробництві. За останній рік ця частка сягнула майже 60% валового продукту в основному під впливом стагнації виробництва, девальвації УАН, незважаючи на абсолютні значення суми експорту товарів та послуг. Економіка України за п'ять останніх років набула надвідкритого характеру, що загрожує стратегічній економічній безпеці навіть за умов позитивного балансу експорту та імпорту.

Збільшення частки експорту, з його незадовільною структурою і сировинною спрямованістю на фоні стагнації вітчизняної економіки, треба розглядати не як досягнення, а як марнотратство національних ресурсів, навіть на тлі зменшення суми імпорту.

У зв'язку з надзвичайно великим впливом експорту на рівень життя, на стабілізацію української економіки, вважається доцільним розроблення виваженої національної моделі валютно-фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності експо-